

Dorota Danielik-Kowalska

Akademia Pedagogiki Specjalnej
im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie

Glottodydaktyczne przesłanki podejścia komunikatywnego w nauczaniu języków obcych

Podjęcie komunikatywne w nauczaniu języków obcych ma już prawie 50 lat, a wciąż pojawiają się nowi jego zwolennicy. Do lat sześćdziesiątych XX wieku stosowano podejście sytuacyjne, ograniczające stosowanie języka do ćwiczenia struktur w kontekście dialogowym. W roku 1965 Noam Chomsky opublikował swoją książkę „Aspects of the Theory of Syntax”¹, w której wyraźnie zaznaczył występowanie dwóch równorzędnych kompetencji - językowej i performatywnej. Od tego czasu brytyjscy lingwiści stosowani zaczęli podważać dawną sytuacyjną metodę nauczania języka.² Choć podejście komunikatywne było silnie rozwijane w Wielkiej Brytanii, szybko zdobyło zwolenników na całym świecie i od lat siedemdziesiątych XX wieku niezmiennie cieszy się popularnością wśród nauczycieli języków obcych. Nowa rekomendacja językowa radziła wtedy by „przenieść swoją uwagę na analizę potrzeb i koncentrować się na uczniach, których potrzeby da się w miarę dokładnie przewidzieć”.³ Podejście komunikatywne jest częścią dyscypliny w Polsce nazywanej od lat sześćdziesiątych XX wieku glottodydaktyką. Zajmuje się ona nauczaniem języków obcych, dlatego też często używa się zamiennie terminu *dydaktyka języków obcych*. Warto nadmienić o istnieniu pokrewnych glottodydaktyce nauk, takich jak psycholingwistyka, językoznawstwo czy też socjolingwistyka, które łączą z dydaktyką języków obcych liczne powiązania. Są one pod względem poznawczym bliskie glottodydaktyce, ale nie stanowią one dla tej dyscypliny źródła.⁴ Jak piszą Małgorzata i Czesław Kupisiewicz glottodydaktyka jest to „nauka badająca procesy nauczania i uczenia się języków obcych. Jej narodziny przypadają na końcowe lata XIX wieku, a rozwój wiąże się z badaniami N.A. Chomsky’ego, dzięki którym powstała glottodydaktyka kognitywna; w ostatnich

¹ N. A. Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, The Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, 1969.

² C. J. Richards, S.T. Rodgers, *Approaches and Methods in Language Teaching*, CUP, Cambridge, 2001, s.64-65.

³ C. J. Brumfit, *Introduction: Communicative Methodology*, w: *The Practice of Communicative Teaching*, C. J. Brumfit, Pergamon Press, Oxford, 1986, vii.

⁴ W. Wilczyńska, A. Michońska-Stadnik, *Metodologia badań w glottodydaktyce. Wprowadzenie*, AVA-LON, Kraków, 2010, s. 43-69.

*latach pojawiła się glottodydaktyka komunikatywna - w której nauczanie i uczenie się języków obcych zostało oparte na interakcji nauczycieli i uczniów.”*⁵ W niniejszym opracowaniu przedstawiono teoretyczne umocowania podejścia komunikatywnego w nauczaniu języków obcych oraz nauczycielskie refleksje z wieloletniej pracy tą metodą. Dla nowego pokolenia uczniów nie potrafiących pracować tylko z książką, ten sposób nauczania języków obcych jest nie tylko atrakcyjny, ale również efektywny poznawczo. Stosując tę metodę nauczyciel uczy języka obcego oraz przyczynia się do tworzenia kompetencji społecznych. Podejście komunikatywne może stanowić ważną alternatywę dla tradycyjnego nauczania kompetencji językowych również w naszym kraju, ponieważ wpisuje się ono w wymogi edukacyjne i systemowe dydaktyki języków obcych w Polsce.

Teoria stosowania podejścia komunikatywnego

Zaletą wynikającą z implementacji podejścia komunikatywnego jest fakt, że kładzie ono nacisk na stosowanie języka jako sposobu bezpośredniego porozumiewania się. Komunikacja ma funkcję społeczną, ponieważ każdy uczeń pragnie pokazać siebie, drogą dialogu, negocjacji czy też dyskusji. Poprzez próbę wyrażenia własnych myśli użytkownicy języka przy każdej wypowiedzi konfrontują się z naturalną reakcją odbiorcy. Są zatem stawiani w sytuacjach realistycznych i praktycznych. Przyswajanie pamięciowe wyrwanych z kontekstu zdań lub dialogów ogranicza kreatywność nie tylko językową, lecz również życiową uczniów. Sprowadza to korzystanie z języka obcego do kontekstu szkolnego, klasowego, książkowego.

Nauczyciel tworzy zadania tak, by uczniowie mieli jak najwięcej okazji do językowego eksperymentowania, skupia się na przekazaniu przez uczniów informacji, a nie na poprawności gramatycznej komunikatu. Nie przerywa im w trakcie zadania, raczej dopytuje jeśli nie ma jasności komunikatu. Wpływa to pozytywnie na atmosferę w klasie i rozwija swobodę mówienia. Jest to również wymóg ustnego egzaminu maturalnego z języka obcego na poziomie podstawowym. Uczeń jest zatem traktowany podmiotowo, to jego potrzeby, zainteresowania i opinie wpływają na rozwój zajęć, tematykę i tempo pracy. Aby uzyskać jak największe zainteresowanie uczniów stosuje się różnorodne metody pracy w parach lub grupach, skoncentrowane na przekazywaniu informacji w języku obcym. Do szczególnie popularnych należą: drama, projekty językowe, dyskusje oraz rozmowy sterowane, które w założeniu rozwijają spontaniczność oraz naturalną ciekawość. Co istotne, metoda projektu została wpisana przez Ministerstwo Edukacji Narodowej jako element zaliczający edukację gimnazjalną, a ocena z niego znajduje się na świadectwie ukończenia szkoły. Warto zaznaczyć, że chociaż jest to podejście komunikatywne nie ogranicza się ono tylko do przeka-

⁵ Cz. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz, *Słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s.55.

zu ustnego. Nauczyciel kładzie również nacisk na czytanie, pisanie oraz słuchanie, rozwijając w ten sposób wszystkie cztery umiejętności językowe i wspierając postępy ucznia.⁶ Stosuje się zatem czytanie ze zrozumieniem, tworzenie streszczeń tekstów autentycznych lub też ich tłumaczenie. Podejście komunikatywne nie eliminuje nauczania gramatyki, jest ona wprowadzana systematycznie w ramach trudności i pytań, które naturalnie pojawiają się na zajęciach.

Ważnym elementem lekcji jest stosowanie materiałów autentycznych, nie tworzonych na potrzeby nauczania instytucjonalnego. Przyciągają one uwagę uczniów i motywują do aktywnego udziału w zajęciach lekcyjnych. Jeśli zajęcia nie są prowadzone przez „native speaker’a” dają one możliwość kontaktu z żywym, autentycznym językiem. Wprowadza się zatem artykuły z gazet, instrukcje obsługi, reklamy telewizyjne, gazetowe oraz internetowe, filmy, programy dokumentalne czy też „talk show”. Taki sposób pracy zachęca również uczniów do samodzielnego szukania i analizowania takich materiałów. Nauczyciele korzystają z pomocy wizualnych takich jak tytuły prasowe, karty pracy, obrazki, zdjęcia, mapy, grafy czy też tabele z danymi, aby pobudzić grupę do dyskusji i interpretacji. Jest to również ważny element ustnego egzaminu maturalnego z języka obcego na poziomie podstawowym oraz rozszerzonym.

Analiza przedstawionych informacji prowadzi do wniosku, że podejście komunikatywne ma wiele zalet. Korzystanie z niego sprawia, że uczniowie nie tylko znają system językowy, ale również mają wycucie językowe, które umożliwia im sprawne kodowanie i dekodowanie informacji płynących z danego komunikatu. Dzięki takim umiejętnościom będą mogli stosować język odpowiedni do sytuacji i dostosowany do rozmówcy. Warto pamiętać, że Polska ma „najniższy procentowy udział kształcenia językowego w programach szkolnych. Wynosi on jedynie 9,6% i jest dwukrotnie niższy niż czas, jaki na takie kształcenie poświęcają Węgry, Łotwa czy Estonia”.⁷ Zatem im szybciej uczniowie nabędą niezbędne do komunikacji w języku obcym umiejętności, tym chętniej będą się nim posługiwać i uczyć kolejnych języków.

Uczniowie nie są tylko pasywnymi odbiorcami treści przekazywanych przez nauczyciela. Poprzez swój czynny udział współtworzą zajęcia językowe, nadają im tempo, kierunek dyskusji czy też systematycznie na bieżąco modyfikują⁸. Podnosi to wewnętrzną motywację do działania i wyrażanie siebie. Dzięki takiemu rozwiązaniu nie tylko uczniowie lepiej się poznają wzajemnie, ale również nauczyciel poznaje w sposób naturalny i nieskrępowany grupę, z którą pra-

⁶ D. Nunan, *Designing Tasks for the Communicative Classroom*, CUP, Cambridge, 1989, s.22.

⁷ H. Komorowska, *Sytuacja polskiego kształcenia językowego na tle polityki językowej państw starej i nowej Unii*, w: *Nauczanie języków obcych- Polska a Europa*, Wydawnictwo SWPS Academica, Warszawa, 2007, s.33.

⁸ M. Twardoń, *Metoda Komunikacyjna- więcej cieni czy blasków- fiasko czy sukces- a może jedno i drugie?* w: „Języki Obce w Szkole”2000 nr 2/3, s. 164.

cuje.⁹ Dobra i sympatyczna atmosfera szkolna gwarantuje udaną i owocną współpracę. Elementy te są ważną częścią filozofii demokratyzacji kształcenia i podmiotowego traktowania przez nauczycieli swoich podopiecznych.

Nauczyciel rezygnując z ciągłego poprawiania uczniów zapewnia im poczucie bezpieczeństwa oraz zwiększa akceptację nie tylko na linii uczeń – nauczyciel, ale również w ramach grupy rówieśniczej. Poprzez pracę w parach lub większych grupach uczniowie mają szanse poprawiać się wzajemnie, co dla wielu jest mniej stresujące. Podnosi to dynamikę zajęć i poziom zaangażowania uczniów.¹⁰ Przyczynia się do tego również rezygnacja z powtarzania reguł gramatycznych, dzięki temu rozwiązaniu uczniowie uczą się gramatyki w kontekście, a nie w oderwaniu od rzeczywistości językowej. Przypomina to sposób, w jaki dzieci uczą się języka ojczystego, krok po kroku, słuchając innych jego użytkowników.

Wyzwania związane ze stosowaniem metody komunikatywnej

Żadna metoda nie jest wolna od kontrowersji i trudności. W trakcie jej stosowania może pojawić się kilka problemów, opisanych poniżej. Jedną z podstawowych obiekcji wobec podejścia komunikatywnego jest fakt, że nie wszyscy uczniowie czują się komfortowo biorąc udział w spiralnym procesie kształcenia. Dla wielu z nich ważnym elementem zajęć jest zakończenie analizy danego materiału językowego, a nie płynne przechodzenie z jednego w drugi. Często czują się oni zagubieni i sfrustrowani lub mają poczucie bałaganu na zajęciach. Równie ważny jest fakt, że są uczniowie, którzy potrzebują nie tylko uporządkowanych zajęć, ale również jasnego wykładu gramatycznego. Ich analityczne umysły nie są w stanie w sposób efektywny przyswajać treści gramatycznych nauczanych tylko w kontekście. W takim przypadku nauczyciel powinien wesprzeć ich niezbędnym materiałem gramatycznym po zajęciach tak, by nie odczuwali dyskomfortu w grupie rówieśniczej i mogli sprawnie współpracować z kolegami na lekcji.

Nie tylko uczniowie, ale również rodzice mogą podważać słuszność stosowania metody komunikatywnej. Sposób prowadzenia zajęć może dawać wrażenie „przegadania” ich. Dzieci pytane w domu, jak pracowały na zajęciach języka obcego, odpowiadają - rozmawialiśmy. Rodzice mają zatem poczucie, że nic sensownego na zajęciach się nie wydarzyło, a ich pociechy nie są przygotowywane do wyzwań stawianych przed nimi na różnorodnych sprawdzianach wiadomości, takich jak egzamin gimnazjalny lub maturalny, które mają formułę testową. Opisane reakcje są naturalne i nie powinny zniechęcać do stosowania

⁹ W. Littlewood, *Communicative Language Teaching*, CUP, Cambridge, 1990, s.94.

¹⁰ A. Maley, *A Rose is a Rose, or is it?: can communicative competence be taught?* w: *The Practice of Communicative Teaching*, C. J. Brumfit, Pergamon Press, Oxford, 1986, s.88

metody komunikatywnej. Nauczyciel powinien informować o formule egzaminów, zasadach oceniania i sposobie ich przeprowadzenia. Należy przekazywać uczniom do wykonania testy językowe i pokazać im samym, jak również rodzicom, że postęp w nauce języka jest niezagrażony.

Dla szerokiego grona nauczycieli problemem jest ocenianie oraz poprawianie wypowiedzi podopiecznych. Zasada informowania o błędzie w sposób taktowny, niezakłócający komunikacji jest wyzwaniem, ponieważ reakcje uczniów są zwykle spontaniczne i natychmiastowe. Jeśli dyskusja lub debata jest bardzo emocjonująca warto zapisywać błędne zdania na kartce i po zajęciach osobiście informować uczniów o pomyłkach lub też zapisać anonimowe błędne zdania na tablicy i wspólnie, całą klasą je poprawiać.

W podejściu komunikatywnym trudno jest nauczycielowi przewidzieć sposób, w jaki uczniowie zinterpretują i rozwiną temat. Chociaż możliwym jest moderowanie oraz kierowanie dyskusji i prac klasy w określonym kierunku, nie zawsze uczniowie reagują na sygnały nauczyciela w sposób, jaki zaplanował. Nie należy takiej sytuacji traktować jako porażkę pedagogiczną, ale jako dowód na to, że temat był emocjonujący i szczerze zainteresował grupę. Kolejne zajęcia należy planować w krótszych odcinkach czasu i być przygotowanym na liczne modyfikacje. Każda klasa szkolna to grupa złożona z różnych osobowości i te same zajęcia przeprowadzone w dwóch różnych zespołach będą zaskakująco różne.

Role nauczyciela prowadzącego zajęcia metodą komunikatywną

Nauczyciel prowadząc lekcję przyjmuje różne role w zależności, jaki jest typ zajęć lub ćwiczenia. Podejście komunikatywne wymaga od nauczyciela wcielania się w role, które mogą być wyzwaniem. Do ról znanych i ogólnie stosowanych należą: organizator, zarządzający zasobami, uczący się oraz przewodnik po procedurach klasowych.¹¹

Dwie prymarne role, charakterystyczne dla nauczania komunikatywnego to nauczyciel wspierający komunikację oraz członek grupy. Pierwsza funkcja wymaga od nauczyciela uważnego wsłuchiwanie się w dyskusję klasy lub grupy i włączanie się w jej prace, jeśli istnieje potrzeba stymulowania do dalszego działania. Druga rola stanowi przeciwieństwo pierwszej. Wchodzący w nią nauczyciel staje się równoprawnym członkiem społeczności klasowej, bierze udział w ćwiczeniach, dopytuje się „kolegów” o dalsze kroki, ale również prezentuje fachowy język. Istnieją trzy role drugorzędne wspierające nauczanie tą metodą. Analityk potrzeb czuwa nad realizacją językowych potrzeb uczniów. Może być to praca indywidualna z jednym uczniem lub też systematyczne wspomaganie klasy w trakcie zajęć. Jako doradca nauczyciel daje przykład jak być efektywnym mówcą i sprawnie wyrażać swoje myśli. Zarządzający procesem nauczania moni-

¹¹ J. Harmer, *The Practice of English Language Teaching*, Longman, Harlow, 2001, s.275-277.

toruje wypowiedzi uczniów, ale nie ocenia i nie poprawia ich natychmiast. Stymuluje grupową analizę błędów lub komentuje i wyjaśnia problemy językowe na koniec zajęć.¹²

Podjęcie świadomej decyzji dotyczącej swojej roli na zajęciach językowych może nauczycielowi ułatwić i usprawnić pracę. Planując lekcję warto przemyśleć, która z ról byłaby najefektywniejsza i w najlepszy sposób wspierałaby pracę uczniów. Po takich zajęciach należy przeprowadzić samoocenę, zastanawiając się czy dokonany został trafny wybór i czy miał on pozytywny wpływ na przebieg procesu kształcenia. W podejściu komunikatywnym szczególnie ważne jest świadome wcielanie się w wybrane role, ponieważ nauczyciel musi ograniczyć lub znacznie zmodyfikować swoje zaangażowanie w pracę z klasą i w żadnym stopniu nie dominować. Dzięki tym elementom można przekraczać granice tradycyjnego nauczania języków obcych.

Profesor Bogusław Śliwerski napisał: „*w istocie, nie chodzi bowiem o to, by zmieniać szkołę dla samej potrzeby zmiany. Zależy nam przecież na tym, by wyjść naprzeciw rzeczywistości, zgodnie z którą jednostka i społeczeństwo potrzebują od procesu kształcenia i szkoły tak dzisiaj, jaki i jutro czegoś innego, niż wymagano od nich wczoraj czy dwieście lat temu.*”¹³ Szkoła i sposób przekazywania w niej wiedzy przestaje w sposób efektywny docierać do uczniów. Pokolenie wychowane w demokratycznej Polsce drastycznie różni się od tego wychowanego w socjalistycznym systemie. Jest w pełni świadome swoich potrzeb i chętnie je artykułuje. Część nauczycieli stara się nie słyszeć jego głosu, są jednak tacy, którzy przychylnym okiem patrzą na współpracę przy organizowaniu życia szkolnego oraz lekcyjnego. Podejście komunikatywne w nauczaniu języków obcych nie zmienia szkoły, daje jednak szansę nauczycielom i uczniom na partnerstwo przy tworzeniu zajęć językowych. Poprawia dynamikę procesu dydaktycznego, wpływa na efektywność pracy i poziom zaangażowania nie tylko uczniów, ale również nauczycieli.

18 września 2008 roku Komisja Europejska postawiła dwa cele przyczyniające się do wielojęzyczności w Unii Europejskiej. Po pierwsze podniesienie świadomości jaką wartością i szansą dla krajów członkowskich jest różnorodność językowa. Po drugie, umożliwienie wszystkim obywatelom Unii Europejskiej uczenia się dwóch dowolnych języków obcych.¹⁴ Metoda komunikatywna jest stosowana na całym świecie od ponad 50 lat i daje możliwość szybkiego oraz efektywnego uczenia się języków obcych. Chociaż jest niedoceniana w tradycyjnym systemie kształcenia istniejącym w Polsce, pozwala na komunikatywne porozumiewanie się w języku obcym w krótszym niż inne metody czasie. Daje zatem szansę wszystkim uczącym się na pełne satysfakcji korzystanie z owoców

¹² C. J. Richards, S.T. Rodgers, *Approaches and Methods in Language Teaching*, CUP, Cambridge, 2001, s.167-169.

¹³ B. Śliwerski, *Jak zmieniać szkołę*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków, 2008, s.7.

¹⁴ *Key Data on Teaching Languages at School in Europe*, Eurydice Report, Bruksela, 2008, s.3.

swojej nauki oraz na uczenie się dwóch języków obcych w trakcie procesu szkolnego. Metoda ta spełnia oczekiwania nauczycieli, uczniów, a także ich rodziców również w Polsce, ponieważ kładzie nacisk na porozumiewanie się, a nie wykonywanie ćwiczeń i testów w książce. Zapewnia dynamiczne i spersonalizowane zajęcia, pełne projektów, dyskusji i gier, a jednocześnie nie hamuje postępów językowych. Umożliwia sprawne uczenie się języków obcych przez całe życie, co stanowi jeden z priorytetów edukacyjnych ministrów edukacji Unii Europejskiej oraz Komisji Europejskiej z roku 2002.¹⁵

Glottodidactic premises of the Communicative Approach in the English language teaching of the adolescents

Conscious language teachers are searching for alternative methods to sustain or reinforce the educational bond with students. The Communicative Approach is a student-centred method concentrating on language as a medium of communication. The target linguistic system is learned with the use of discussions, debates, projects, group work and authentic materials. In contrast to traditional language teaching the communicative method is learner-oriented, as it is dictated by learner's needs and interests. It could bring inspiration and encouragement to both teachers and students.

¹⁵ *Edukacja w Europie. różne systemy kształcenia i szkolenia-wspólne cele do roku 2010*, Komisja Europejska, Dyrektoriat Generalny ds. Edukacji i Kultury, Biuro Urzędowych Publikacji, Warszawa 2003.